

— Бажаю вам щастя та успіху, — внявша шанку, тихо промовив робітник.

— Щастя й вам, Боже, Ніколя. Гадаю, що це вже остання наша зустріч — і, повернувшись, опустилши низько голову, поволі, по старечому направилася до виходу. Остан-

ні чотири роки не пройшли для неї даремно. Її здорової, цвігучої, елегантної жінки й сліду не залишилося.

А в робітника-емігранта за ці ж роки, замість чорного, буйного волосся на голові, появилoся біле клоччя.

БОГДАН ГАЛАЙЧУК

Політична організація світу

I. ВОЄННІ ЗМІНИ.

Останні роки принесли стільки змін в широкому світі, що навіть людина, яка щоденно читає часопис, не визнається подрібно у нинішніх міжнародних відносинах. У воєнній завірюсі гинуть і родяться держави, пересуваються кордони, творяться нові форми міждержавних угруповань. Щоб облегшити нашому читачеві орієнтацію, хочемо накреслити — на основі наведених німецьких джерел — політичний образ світу, так як він виглядав 1. вересня 1943 р., на порозі п'ятого року війни.

При тому приходиться вирізнити два роди змін, що зайшли за час цієї війни.

Перше — це територіяльні зміни, зміни кордонів між переможцями та переможеними. Частинно ті зміни тривкі — остаточне міждержавне розмежування, частинно хвилеві, зв'язані з війною — як поділ областей окупації. Друге — це зміни у відношенні між державами. В ході війни поділилася більшість держав світу між два ворожі табори. Який шматок землі не знайдете на глобії, так він, якщо випадково не належить до якоїсь нейтральної держави, є під владою одного з двох великих блоків, будь-як територія однієї з держав, що належать до блоку, будь-як окупована ворожа територія.

Ця нинішня організація світу у два ворожі табори настільки складна, що мусимо в загальних зарисках познайомитися теоретично з можливими формами міжнародної організації, заки приступимо до подрібного розгляду складу обох таборів.

Нитки, що в'яжуть внутрі воюючий табор, себто факти міждержавної залежності, можна поділяти на дві групи: з одного боку такі, що існують вже в мирний час і звичайно лиш затісняються підчас війни, з другого боку специфічно воєнні, що впливають з воєнних дій.

II. МІЖДЕРЖАВНА ЗАЛЕЖНІСТЬ В МИРНОМУ ЧАСІ.

Вже в мирний час гуртуються держави в групи, пов'язані різними ступнями міждержавної залежності. Небагато є держав, які не були б під нічим

впливом і не мали нікого під своїм впливом — як напр. Швейцарія чи Аргентина. Більша частина держав попадає в більшу чи меншу залежність від поодиноких великодержав чи груп великодержав. Подрібний перегляд сучасних форм міждержавної залежності дали ми на іншому місці¹⁾, тому тепер лише коротко згадаємо що можна їх поділити на три групи:

А. Нетривка залежність — це звичайна залежність меншого від більшого, безборонного від озброєного, бідного від багатого ітд. Та залежність може бути лише фактична, основана виключно на співвідношенні політичних, військових чи господарських сил, — але може вона мати і правне оформлення у виді політичного чи господарського договору, що устійнює взаємні права й обов'язки. Найзвичайнішою формою того роду відношення є альянс та гарантія.

Держава бере на себе зобов'язання, але не обмижує своєї суверенності, своїх державних функцій. Вона може освободитися від тої залежності, піддаючись іншому опікунові — так як напр. Румунія унезалежилася від Франції, піддаючись під німецький провід.

Б. Тривка залежність зі збереженням державних функцій. Але деколи залежність слабшої держави від сильнішої настільки тривка, що слабша не може освободитися від сильнішої в нормальних умовах. Слабша держава сама має всі державні органи, власні збройні сили, міністерство закордонних справ, дипломатію. Вона самостійно своїм власними представниками, виконує всі державні функції м. ін. приймає і висилає послів, закрючує договори і т. п. Але при тому вона піддається більше чи менше дискретній контролі сильнішої держави, згідно з заключеним договором.

Того роду залежність нині виступає в трьох основних видах: а) Квазі-протекторат — повна залежність маленьких республік Середньої Америки (Куба, Сан Домінго, Гаїті, Панама, Гонду-

¹⁾ Б. Галайчук: Нові форми міждержавних відносин. Місячник „Проблем” IX. 1941.

рас, Нікарагуа) від Злучених Держав, що на основі договору мають навіть широке право втручати у внутрішні справи малих республік; б) Протекція: сильніша держава зобов'язується договором боронити слабшу, та остання — нагнути свою політику до вимог договору. На наш погляд слід вважати протекцією відношення Німеччини до Словаччини.

а) Нерівний альянс: договір сповидно накладає майже рівні права й обов'язки на обох контрагентів, насправді ставить слабшого у дуже сильну залежність від сильнішого. Типові нерівні альянси: Англія з Іраком (1930) та Єгиптом (1936), Зовнішньої Монголії зі ССРСР (1936).

В. Протекторат. — Сповідно слабша держава лиш піддається під опіку сильнішої, зберігаючи своє державне існування, свою суверенність. Насправді сильніша держава перебирає на основі договору — ведення закордонних справ держави, її збройні сили, та меншу чи більшу частину її внутрішньої адміністрації. Практично більша частина протекторатів майже не відрізняється від колоній (як французькі протекторати: Марокко, Туніс, Аннам, Камбоджа, британські: Тонго, Занзібар, Джогор, Сокотра і тд.), тому в нашій праці не будемо над ними спинятися.

Слід додати, що Протекторат Чехія і Моравія — це окрема державна форма, яка не має нічого спільного з міжнародним чи колоніальним протекторатом.

Винятковий організації „Осі“ виразно виступає провідницький принцип. В Європі союзники Німеччини й Італії піддалися під німецький провід, приступаючи до „пакту трьох“, що признає Німеччині й Італії провідне становище в Європі та в Африці. Крім того вони виступили на свою територію німецьке військо та дали німецьким групам у себе далеко йдучі меншинні права, признаючи над ними частинно безпосередню зверхність Німецької Держави. При тому обтяженні державних компетенцій у трьох напрямках, вони дальше залишилися суверенними державами²⁾.

Окремі місця між союзниками займають нові держави, Словаччина і Хорватія, з яких перша піддалася під німецьку опіку, друга під італійську. Обі молоді держави обмежили свою міжнародну правну дієздатність поважно в хосен провідних великодержав, але через те не втратили суверенності.

„Пакт трьох“ вважають німецькі автори першою спробою організації європейського континенту у „великопротектор“ під німецько-італійським проводом³⁾.

²⁾ Фельдль 201-203.

³⁾ Близьче про плянований майбутній устрій Європи, гл.: Вальд стор. 1-44, Ціркє, Шваннер стор. 28-58, Бурер 6-51, Фельдль 193-203.

Японія займає, згідно з „пактом трьох“ провідне становище на Далекому Сході. Устрій східно-азійського великопростору відрізняється від європейського. Крім Сіаму — старої держави — та Індокитаю — французької колонії, що у висліді війни втратила сполучу з материни краєм, всі інші союзники Японії — це нові держави, створені на землях, здобутих японським військом.

III. ОКУПАЦІЯ.

Коли в ході воєнних дій сильніша держава підбиває слабшу, вона може її анексувати, себто влучити до своєї державної території, вважаючи, що підбита територія без власного правління — безпачке добро. Так перестала існувати Польща.

Але як довго переможна держава не анексує переможеної, та остання існує дальше, не стає частиною держави-переможця. Так само, коли переможна держава займає лиш частину території другої держави. Тоді підбита територія переходить не під суверенну владу переможця, лиш під його окупацію.

Окупація — перехідний, тимчасовий стан. Переможна держава бере окуповану територію під свою владу, яку виконує або безпосередньо, або користується місцевими адміністративними й судовими органами; вона обсаджує окуповану територію своїми військами, уживає її як оперативну базу, користується її комунікаційними лініями, промислом, копальнями, хліборобською продукцією.

Але все те лиш тимчасовий стан. Щойно після закінчення війни вирішить мировий договір, до кого буде остаточно належати окупована країна до того часу вона дальше вважається частиною держави, до якої належала перед окупацією.

Населення окупованої території залишається громадянами тої держави, до якої належало до війни, обов'язане до вірності супроти неї. Окупаційна влада може вимагати від нього послуху, але не може брати його примусово до своєї армії.

Такі норми у відношенні до окупованих земель виторила практика XIX століття — їх затвердила міжнародна конвенція в Газі 1907 р., що устійнула право сухопутної війни.

Але трапляється, що переможна держава, не чекаючи мирового договору, прилучає до себе окуповані землі, або приготовлюється до такого прилучення. Напр. Італія прилучила Триполітанію 1911 р., ще заки підписала договір з Туреччиною; Франція прилучила 1918 р. Альзацию й Лотарингію, не чекаючи версайського мирового договору.

Яке становище займає до таких фактів міжнародно-правова наука? Більшість авторів не вважає такими анексіями перед мировим договором вважаючи їх протиправними, але деякі вважають це окремою формою воєнної окупації.

Французький автор Меї, відрізняє окремий вид „реінтегральної” окупації, коли держава окупує країну, яка до неї давніше належала і прилучує її, не чекаючи мирового договору.

Італійський учений Анцільотті відрізняє два роди окупації, залежно від того, чи окупант хоче прилучити окуповану землю, чи ні.

На думку німецького правника Колера окупована територія належить до окупаючої держави, з тим, що мировий договір має змінити той правний стан.

Поляк Цибіковський відрізняє 3 роди воєнної окупації:

а) гагську, себто згідну з гагською конвенцією, хвилеву, подиктовану виключно ходом воєнних операцій;

б) анексію, коли окупант прилучує негайно окуповану територію до своєї держави;

в) спеціальну, коли окупант приготує таку анексію, покищо не проголосують її.

Влада окупанта може мати різний зміст — від повної власної адміністрації до контролю над місцевою владою, якій залишено адміністрування краєм. Звичайно окупаційна влада перебирає безпосередньо ті ділянки, які є важливі з воєнного погляду (політична поліція, комунікація, диспонування сировинами, харчами, робочою силою, воєнний промисл і т. д.), а решту передає місцевій адміністрації, яка здебільша залишається без змін щодо організації та персонального складу. Персональні зміни відбуваються лиш на вищих ставовищах.

Між окупованими державами в нинішній Європі найвище становище займає Франція, яка зберегла навіть право самостійних закордонних зносин. В інших окупованих державах місцеві правління мають лише внутрішньо-державні компетенції.

З них на першому місці треба поставити правління в власних прем'єрамі (Норвегія, Греція, даліше Сербія). В інших окупованих державах нема власного голови виконної влади (прем'єра), а міністерствами кермують не міністри, а так звані генеральні секретарі.

В тих державах (Бельгія, Голяндія) нема справжніх правлінь у розумінні суцільної найвищої влади, — є лиш поодинокі міністерства, як найвищі органи поодиноких ділянок адміністрації. Подібний стан панує в Литві, Латвії та Естонії.

В інших окупованих краях нема місцевої центральної адміністрації, в руках місцевого населення є лиш нижчі адміністративні клітани. Переможна держава може доручити адміністрування чи контролю окупованої країни своєю війську або цивільній адміністрації. Підчас теперішньої війни в терени німецької окупації частинно під військовою, частинно під цивільною управою.

П. КАРПЕНКО-КРИНИЦЯ

ПЕРЕД СВІТАННЯМ

*Я зупинивсь. Ні дим, ні вибухи, ні куль
риданья
Уже не всілі стримати живі чуття мої,
Так близько бій, а тут сади і годубе світанья
І, мов народження весни шової, солов'ї.*

*Я відчуваю: диле життя, шемов у касці,
Густіють трави скрізь і сік пульсує в деревах
І скоро сонце встане, мов міцний вояк*

*у касці,
Що йде із ночі, з мороку, йде на світлий*

шлях.

На теренах з військовою управою є німецька адміністрація частиною Німецьких Збройних Сил і підлягає Начальній Команді сухопутного війська. Ті терени поділені на 5 великих областей: 1) Франція, 2) Бельгія та північна Франція, 3) Сербія, 4) Сельоніки та Егейські острови, 5) Південна Греція. Найвищою владою в кожній з тих областей є військовий командант.

Типовою формою для німецької цивільної адміністрації окупованих земель є державний комісаріят. Згідно з постановами Фюрера про створення поодиноких Держ. Комісаріятів (для Норвегії з 24. 4. 1940, для Голяндії з 13. 5. 1940, для України та Східного Краю з 17. 11. 1941), державний комісар є найвищою цивільною владою на відчиненому просторі і має за завдання бергти інтереси Німеччини; має законодавчі права. Підлягає безпосередньо Фюрерові. Осередньою владою для державних комісарів Норвегії і Голяндії є міністерство внутрішніх справ, для України і Східного Краю — міністерство окупованих східних просторів.

Всі ті роди окупації — байдуже, чи виконують їх військові чи цивільні органи — зараховуються до воєнної окупації, яка є вислідом воєнного підбю.

Від воєнної окупації треба відрізнити мирну, коли одна держава обсаджує своїм військом територію другої без боїв, без виповідження війни.

Мирна окупація може бути виключно оперативна, без злих намірів супроти окупованої держави (напр. німецька окупація Данії 1940 р., для безпеки проти британської офензиви з півночі), або може змагати до прилучення окупованої території (напр. австрійська окупація Боснії та Герцеговини 1878, закінчена 1908 р. анексією).

Держава під мирною окупацією вважається нейтральною, якщо, не маючи сили оборонитися зложить протест, та якщо її війська не беруть участі у воєнних діях.

Останнє розрізнення, якого не стрічаємо в між-

народно-правній літературі, а яке на наш погляд необхідно вести — це поділ окупації на повну та частинну.

Давня окупація — коли переможець окупує цілу територію держави (напр. Норвегія чи Бельгія), частинна, коли лиш частину (напр. німецька окупація західних частин СССР).

Повна окупація може бути воєнна (напр. Голландія), або мирна (напр. Данія), частинна також може бути воєнна (напр. західна частина СССР), або мирна (напр. Боснія й Герцеговина).

Відрізнення повної окупації від частинної має васадичне значення. Частинна окупація — це лиш обмеження простору, на якому держава фактично виконує владу, повна окупація — це повна ліквідація незалежної влади переможеної держави. Згідно з загально прийнятою міжнародною нормою, переможець може анексувати повністю окуповану державу (як Польшу чи частину б. Югославії), коли при частинній окупації анексія трапляється рідко.

IV. НИНІШНІЙ ПОДІЛ.

Коли застосуємо те, що дотепер сказано, до нинішнього стану, дістанемо політичний поділ світу, на два воюючі табори та третю групу — нейтральні держави.

А. „ДЕРЖАВИ ОСІ“

Об'єднані „пактом трьох“ з 27. 9. 1940 р., що передбачу Німеччину й Італію провідне становище в Європі та Африці, Японія — в Східній Азії та на Тихому Океані. Територіально розділені Держави Осі на два великопростори: європейський та східноазійський.

ЄВРОПА

а) Провідна великодержава:

НІМЕЧЧИНА.

Провідна великодержава в європейському великопросторі. Складається з властивої Німеччини та з двох країн, виокремлених під адміністративно-правним оглядом: Протекторату та Генерал-Губернаторства.

Властива Німеччина збільшилась під владою Фюрера на такі краї: країну над Зарфом 13. 1. 1935 р. Австрію 11. 3. 1938 р. Судети 1. 10. 1938 р. Мемель (Клайпеду) 22. 3. 1939 р. Західну частину б. Польщі, з чого утворено 8. 10. 1939 р. нові провінції (гауе) Данціг, Західна Прусія і Вартелянд та збільшено провінції Східна Прусія і Горішній Шлезьк, округу Ойпен-Мальмеді 18. 5. 1940 р. (прилучену 1919 р. до Бельгії), Провінції Ельзас і Льотрінген (прилучені 1919 р. до Франції), велике князівство Люксембург 8. 8. 1940 р. Долішню Сирію та Горішню Країну 14. 4. 1941 р., частину б. австрійської монархії, прилучену 1919 р. до Юго-

славії. Білостоцьку область 1941 р.; після звільнення від більшовиків та тимчасової воєнної окупації, введено там німецьку цивільну адміністрацію. З огляду на те, що війна не покінчена, ще не переведено формального прилучення Ельзас-Льотрінген ані Люксембургу до Німеччини. Але що йде тут про здавня німецькі краї, їх зрівняно під адміністративним оглядом з рештою Німеччини, влучено до німецького девізового і митного простору та поширено на них у великому ступені німецьке законодавство. Це спеціальне становище новоприлучених земель проявляється у їхньому адміністративному оформленні. Лиш невеличку територію Ойпен-Мальмеді влучено безпосередньо до Ренської Провінції. Кожною іншою новоприлученою областю кермує окремий „шеф цивільної адміністрації“ — яким є намісник і гауляйтер суміжної німецької провінції, а саме: Шефом цив. адмін. в Льотрінген є намісник Вестмарку, в Ельзас намісник Бадену; в Люксембургу намісник Мозелянду; в Долішній Сирії намісник Сирії; в Горішній Країні намісник Каринтії. Цивільним комісарем Білосточчини є намісник Східної Прусії.

ПРОТЕКТОРАТ ЧЕХІЯ ТА МОРАВІЯ.

15. 3. 1939 р. передав тодішній чехословацький президент Гаха, долю чеської держави в руки Фюрера. На тій основі видав Фюрер декрет, яким урегулював державно-правне становище чеських країв.

Під назвою Протекторат Чехія і Моравія стали ті краї автономною частиною Німеччини. В них існує подвійна адміністрація: німецька та чеська. Чеська, якій підлягає все ненімецьке населення і до якої належить більша частина адміністративних функцій, складається з президента, та правління (зложеного з міністрів) з підчиненими йому провінційними урядами (староства і громади). Німеччина може змінювати обсяг компетенцій чеської влади. Німецька адміністрація складається з державного протектора, його уряду, окружних надстаростів, німецьких суддів, та поліції. Вони безпосередньо завідує всіми справами німців, що живуть на території Протекторату, веде деякі важніші агенди та контролює чеську адміністрацію. Протекторат, іменований Фюрером, безпосередньо перед ним відповідальний і має дуже широкі повноважності.

Правління Протекторату має в Берліні представника, який зовється послом, хоч не має характеру справжнього дипломатичного представника. Закордонні справи Протекторату веде Німеччина. Протекторат належить до німецької матної та девізової території.

Чехія та Моравія не є протекторатом у міжнародно-правному розумінні. Він не оснований на якому двобічному міжнародному договорі, а на

декреті Фюрера. Німецькі автори називають Чехо-Моравію державно-правним протекторатом, державно-правною опікою, окремою правовою формою, без прецеденсу ітд. На вашу думку Протекторат — це автономна несуверенна держава в рамках Німеччини.

ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОРСТВО.

Після упадку польської держави, поділено її територію, договором з вересня 1940, на дві смуги інтересів: німецьку та радянську.

Німеччина влучила частину своєї смуги інтересів відразу до своєї державної території (провінції Східна Прусія, Зах. Прусія з Данцігом, Варшавлянд, Горішній Шлеськ). Решту смуги інтересів вважала до половини 1940 р. тереном воєнної окупації.

Спершу був той терен під військовою управою. З 6. 10. 1939 введено в ньому цивільну адміністрацію, називаючи його „Генерал-Губернаторство окупованих польських просторів“. 31. 7. 1940 змінено назву на коротшу „Генерал-Губернаторство“, підкреслюючи тим, що на місце воєнної окупації прийшла нормальна державна приваляльність до Німецької Держави — як це ствердив Ген. Губернатор д-р Франк у промові, 15. 8. 1940. З міжнародно-правного погляду, себто коли глядіти з зовні, належить Генерал-Губернаторство до Німецької Держави. Але з державно-правного погляду, себто в рамках Німецької Держави, займає воно окремішнє становище: в ньому назагал не обов'язують загально-німецькі закони, лиш розпорядки Генерал-Губернатора; воно творить окрему цілість адміністративну, фінансову, девізову, митну ітд.

У своїх промовах назвав Генеал-Губернатор мів. Франк Генерал-Губернаторство побічним краєм (Небенлянд) Німецької Держави. Та назва, признана в державній літературі, найкраще означає його правне становище.

Адміністрація Генерал-Губернаторства німецька, за винятком волосних та більшої частини місських управ.

Від 1. 8. 1941 р. прилучено до Генерал-Губернаторства Галичину.

б) Союзники.

ФАШИСТІВСЬКО-РЕСПУБЛІКАНСЬКА ІТАЛІЯ.

ХОРВАТІЯ.

10. 4. 1941 р., коли німецькі війська звійшли до Вагребу, проголошено в порозумінні з Німеччиною незалежну хорватську державу, що обіймає приблизно колишній край: Хорватію, Словенію, Боснію, Герцеговіну та частину Даальматії.

Головою Хорватської Держави: тепер „поглавник“ Павеліч.

Книгарні замовляють всі видання
Українського Видавництва
тільки через

Гуртівню для торгівлі
книжками

„КНИГОСПІЛКА“

сп. з о. відп.

Львів, Унгарнштрассе 21. Тел. 289-67.

Хорватія є суверенною державою. До „пакту трьох“ приступила Хорватія 15. 6. 1941.

СЛОВАЧЧИНА.

При розпаді Чехословаччини, Словаччина проголосила незалежність. 23. березня 1939 р., заключила вона договір з Німеччиною, яка піднялася боронити незалежності її територіяльної цілісти Словаччини, зате дістала закордонну політику і право тримати військові залоги на частині словацької території.

Словаччина — суверенна держава під німецькою протекцією. 24. 11. 1940 приступила вона до пакту „трьох“.

ФІНЛЯНДІЯ.

Після програної війни мусіла Фінляндія відступити СССР, на основі договору з 13. 3. 1940, Карелію, Рибачкий півострів, ще одну приналежну смугу та винаймити півострів Ганго. У теперішній війні фінсько-німецькі війська знов обняли ті втрачені землі.

МАДЯРЩИНА.

Від 1938 р. Мадярщина тричі збільшила свою державну територію:

- 1) 1938 р. дістала, на основі Віденського арбітражу, південні окраїни Словаччини та Карпатської України.
  - 2) 1939 р. підбила Карпатську Україну та західну смугу Словаччини.
  - 3) 1940 р. на основі Віденського арбітражу, дістала від Румунії північний Семигород.
  - 4) 1941 р. після підбою Югославії перейшли під мадьярську адміністрацію колишні югослов'янські землі: долишня Баранія, Бачка та Надмур'я.
20. 11. 1940 приступила Мадярщина до „пакту трьох“.

РУМУНІЯ.

Перед приступленням до „пакту трьох“ 23. 11. 1940 втратила Румунія Басарабію та Північну Буковину, яку анексував СССР. На основі Віденського

кого арбітражу з 30. 8. 1940 мусила відступити Македонії — Північний Семигород, Болгарії, — Південну Добруджу.

В часі війни проти ССРСР реанектувала Румунія 1941 р. Басарабію та Північну Буковину, крім того перейняла під цивільну адміністрацію окуповану частину УРСР між Дністром та Богом — та зв. Трансїстрію.

БОЛГАРІЯ.

Болгарія приступила до „пакту трьох” 1. 3. 1941. Болгарські збройні сили не беруть участі у війні, але підчас війни проти Греції та Югославії Болгарія дала змогу Німеччині ужити свою територію як оперативну базу.

Після розгрому Югославії та Греції, під болгарською адміністрацією перейшла Східна Тракія (від Греції) та Македонія зі східною смугою Сербії (від Югославії). Тими землями завідує окремішній відділ болгарського міністерства внутрішніх справ.

в) Окуповані краї.

ФРАНЦІЯ.

Нинішня Франція різниться своїм міжнародно-правним положенням від інших окупованих держав. Всі інші переможені правління втікли перед німецькою армією, тому Німеччина не могла урегулювати справ тих країв договірно, а вирішила їх розпорядками Фюрера. Навпаки, після залягання французької армії, повстало на незайнятому просторі Франції нове правління під зверхністю маршала Петена, яке заключило 21. і 22. 6. 1940 з переможною Німеччиною та Італією перемир'я. Значить, положення Франції основане у протилежності до інших окупованих держав на двобічному міжнародному договорі.

З огляду на те, та з другого боку з огляду на недавнє великодержавнє становище, положення Франції основно різниться від положення інших окупованих держав, вона зберегла навіть право безпосередніх зносин з посторонніми державами, вислає та приймає дипломатичних представників.

Ельзас і Льотрінген, як землі до 1918 р. німецькі, перейшли під німецьку адміністрацію. Решта французької території розділено, на основі перемир'я з 22. червня 1940 р. на дві смуги:

1. Більшу частину обсадили німецькі війська, як терен воєнної окупації.

2. Менша, південна частина залишилася неокупованою, під виключною владою французького правління у Віші.

Після перемир'я перейшла Франція основну конституційну та духову перебудову. Нині це вже не „французька республіка” під зверхністю „шефа держави”, яким є марш. Петен. Низка декретів основно змінила суспільно-економічний устрій, усуваючи з Франції демократизм.

З огляду на те, що німецька окупаційна влада обмежилася на окупованих землях до нагляду, адміністрація тих земель дальше підлягала французькому правлінню в Віші, на це дозволили вимоги окупації. Французьке правління повідомляло німецьку окупаційну владу про закони й розпорядки, які вадумувало ввести на окупованих землях, а німецька влада одобрювала їх, домагалася змін, або вводила їх сама в життя власними розпорядками.

Влада в окупованих землях перейшла в руки „військового команданта у Франції”, що є одночас командантом усіх німецьких військ на тому терені. Для цивільних справ має він „адміністративний штаб”, зложений з двох частин: адміністративної та господарської. Провінційну французьку адміністрацію контролює військовий командант через військово-адміністративні області, полеві командантури та окружні командантури.

Два північно французькі департаменти: Нор і Па де Кале, підлягають ще „Німецькому командантові у Франції”, а „Німецькому командантові у Бельгії та півн. Франції”.

Коли англо-американські збройні сили зробили десант у Марокку й Альжирі, а французька воєнна фльота в Тулоні пробувала приєднатися до них, обсадили німецько-італійські війська решту, неокупованої Франції, забезпечуючи південно-французьке побережжя та Корсику; французькі збройні сили здемобілізовано. Тепер французьке правління перебуває на території окупованій німецькими військами, дальше у Віші; воно дальше зберегло право безпосередніх зносин з чужими державами.

З французьких колоній визнає владу правління у Віші Індокитай; інші заморські послістєссаджені англо-американськими військами, підпорядковані емігрантським правлінням ген. де Голля або ген. Жіро.

НОРВЕГІЯ.

9. 4. 1940 причалили німецькі війська в Норвегію та зайняли столицю, до 30. 4. 1940 опанували нїмі середуцу Норвегію, 9. 6. північну Норвегію, перемогою під Нарвіком.

24. 4. 1940 передав Фюрер найвищу владу в Норвегії державному комісареві. Той останній передав внутрішню адміністрацію країни осередній владі, зложеної з норвежців, яка спершу звалась „тимчасовою адміністративною владою”, опісля „комісаричною державною радою”.

„Комісаричні державні радники”, від 25. 9. 1941 презвані на міністрів, ведуть під зверхністю контролю німецького державного комісара всі ділянки державної адміністрації. На голову норвезького правління перейшла найвища державна влада, яку норвезька конституція ділила між короля і парламента.

Уряд державного комісара Норвегії обіймає відділи: 1) адміністративний, 2) господарський, 3) публічної інформації та пропаганди, 4) технічний; далі до нього належить вищий провідник СС і поліції, та комісар німецького провідника праці.

У більших норвезьких містах (Аалезунд, Берген, Трондайм, Кіркенес, Крістіансанд, Нарвік, Ставангер, Ліллегаммер, Трємзо) та у Берліні має державний комісар Норвегії свої представництва.

ГРЕЦІЯ.

Коли німецькі війська зайняли 27 квітня 1941 Атени і грецький король втік зі своїм правлінням до Єгипту, повстало в Атенах 30 квітня нове правління, під проводом генерата Тсалакогіо, яке стануло на платформі співпраці з переможними державами. Воно здемобілізувало 2. 5. грецьку армію, а 7. 5. перезвано „Грецьке Королівство” на „Грецьку Державу”. Закони і присуди проголошуються в імені грецького народу.

На просторі, який Італія думала, після війни, прилучити до Альбанії, введено італійську цивільну адміністрацію, під проводом високого комісара, іменованого начальним командуванням.

Східно-грецькі провінції — Тракія та східна Македонія — перейшли під болгарську адміністрацію. Решта краю, на якій виконує свою владу грецьке правління, тепер під німецькою окупацією.

СЕРБІЯ.

13. 4. 1941 р. зайняли німецькі війська Білгород. 17. 4. 1940 скапітулювала остаточно югославянська армія.

Ще 10. 4. проголошено незалежну хорватську державу, яка на основі договорів заключених 13. 5. 1940 з Німеччиною і 18. 5. 1940 з Італією, перебрала суверенність над східною частиною б. югославянської території, поза границями і прибережними смугами, які пропали Італії та Німеччині. Південну частину б. Югославії частинно призначено адміністративно до Альбанії, частинно віддано під болгарську адміністрацію, з решти утворено дві нові держави: Сербію та Чорногорю.

Сербія залишилась до цих пір під німецькою військовою окупацією. Найвищу владу має німецький генерал з титулом „військовий командант у Сербії”, якому підлягає німецький шеф адміністрації,

врім того головноповноважений для сербської господарки, уповноважений для постачання робітників, представник міністерства закордонних справ та вищий провідник СС і поліції.

Як це заявив шеф німецької адміністрації 4. 5. 1941, німецька влада обмежується до справ, що їх вимагає публічний лад і безпека — зрештою всю адміністрацію залишили в сербських руках.

Ще 30/ 4. 1941 замінував німецький командант Т. зв. адміністраційну раду, зложеною з сербів, а 29. 8. 1941 перейменував її на правління під проводом прем'єра ген. Недіча. Він керує цілою сербською адміністрацією, зложеною з міністерств, 17-ох окружних старостів, жандармерії та державної поліції. Добровольчі формации творять зав'язок сербської армії. Німецька військова влада контролює сербську адміністрацію: осередню владу через шефа адміністрації, місцеву через окружні й місцеві командантури. Загальну господарську керму, постачання робітників до Німеччини, справи безпеки ітд. веде сама.

БЕЛЬГІЯ.

Підчас переможної німецької офензиви на Бельгію, коли положення бельгійської армії та її союзників, окружених на фляндрийському побережжі, виявилось безнадійне, бельгійський король підписав капітуляцію; він вважається полоненим.

Від тої хвилини аж до цих пір Бельгія є під військовою владою. Разом з двома сумежними північно-французькими департаментами, творить вона окрему область, у якій найвищу владу має німецький „військовий командант у Бельгії та північній Франції”.

У Брюсселі є окремий представник німецького міністерства закордонних справ.

Німецький військовий командант у Бельгії має „командний штаб” для військових справ та штаб військової адміністрації для цивільних. Той останній, під проводом високого адміністративного урядовця, ділиться на три відділи:

1. Президентський — для загальних і політичних справ.

2. Адміністративний — для справ загальної адміністрації, комунальних, суспільної опіки, поліційних, комунікаційних, пресових, радієвих, фінансових, шкільних, здоровних, судових, культурних, дорогових та водних.

3. Господарський.

У 5-ох найбільших містах є німецькі „полеві надкомандантури” (Брюссель, Гент, Лієн, Шарлеруа та Лейт). Кожна з них обіймає по 2-3 провінції. Їм підлягають „полеві командантури”, тим останнім „місцеві командантури”. По великих містах є німецькі „міські комісари”.

Під німецькою військовою контролею адміні-

УКРАЇНЬКА КНИГАРНЯ
в.л. С. ПУШКАР, Перемишль, Франціш-
канська 13

поручає: шкільні підручники, белетристику, дитячу літературу, часописи і журнали, ноты, образи та шкільне і канцелярське приладдя.

струє краєм давня бельгійська адміністрація, зложена з міністерств, провінційних правлінь, повітових комісарів та громадських управ.

Бельгійськими міністерствами кермують генеральні секретарі. Їхня влада основана на рішенні німецького команданта, але вона згідна і з бельгійською конституцією. Підчас німецької офензи на Бельгію прийняла бельгійська законодавча влада закон, на основі якого генеральні секретарі бельгійських міністерств (себто найвищі по міністрах урядовці) є уповноважені легально дальше вести адміністрацію на випадок окупації. Генеральні секретарі обмежуються до адміністративних функцій; політичні справи належать до німецької військової влади.

ГОЛЯНДІЯ.

Після того, як німецькі війська зайняли Голяндію, передав Фюрер декретом з 18. 5. 1940 державному комісареві найвищу владу в тій державі, даючи йому компетенції, які на основі голяндської конституції мала королева та парламент. Возз'єднучи краєм, державний комісар послуговується голяндською адміністрацією, зложеною з міністерств (під проводом генеральних секретарів), провінційними управами (під проводом провінційних комісарів) та громадськими управами (під проводом посаджиків).

Німецька адміністрація, яка контролює голяндську та завідує безпосередньо деякими важливішими категоріями справ, складається з 4-ох генеральних комісарів:

1. Адміністрації та справедливості.
2. Безпеки.
3. Господарки і скарбу.
4. Для окремих доручень (формування опінії, нагляд над негосподарськими товариствами) та з уповноважених держ. комісарів.

Кожне голяндське міністерство підлягає одному з ген. комісарів (які мають ресортові компетенції, у противенстві до територіальних компетенцій ген. комісарів на Україні та в східному краю, кожна провінційна управа — одною з уповноважених).

Державний комісар Голяндії заявив, що Голяндія залишиться незалежною державою.

УКРАЇНА.

При кінці 1941 р. введено на побережжі України цивільну німецьку адміністрацію.

З УРСР, без Галичини (яку прилучено до Генеральної Губернії) та т. зв. Трансністрії (яку піддано під румунську цивільну адміністрацію), Чернівщини, Харківщини й Донеччини (військова адміністрація), зате з Поліссям (яке належало до Білоруської СРСР), створено „Державний Комісаріат України“.

Україну очолює державний комісар, з осідком

у Рівному. Йому підлягає центральне правління. А дальше генеральні комісарі, а тим останнім — окружні комісарі. Адміністрація у тих трьох ступнях німецька. В українських руках є четвертий ступінь адміністрації — райони під проводом районських шефів та виділені в районі міста під проводом посаджиків.

СХІДНИЙ КРАЙ.

З колишніх РСР: Естонської, Латвійської, Литовської та Білоруської без Полісся (яке прилучено до України) і Білосточчини (де введено цивільну адміністрацію під проводом надрезидента Східної Прусії) створено окремий державний комісаріат „Остлянд“ — „Східний Край“, якого столицею є Рига.

Державний комісаріат Остлянд ділиться на 4 генеральні комісаріати, з яких:

1. Білорусь є під німецькою адміністрацією (подібно як Україна).

2. Естонія, Латвія та Литва мають власну адміністрацію, очолювану від 1942 р. окремим правлінням, під наглядом генеральних комісарів. Дальше до окупованих просторів належить:

Запілля східного фронту, — себто здобуті, а не влучені до державних комісаріатів України, які Остлянду частини СРСР, є під німецькою військовою адміністрацією.

З союзників Німеччини:

Румунія окупує т. зв. Трансністрію
Болгарія Східну Тракію та Македонію.

ЧОРНОГОРА.

Чорногора була незалежним королівством до 1918 р., коли влучено її до Югославії.

Після підвою Югославії німецько-італійськими військами, зібралися „чорногорські національні збори“, що рішили 12. 7. 1941 проголосити Чорногору незалежною монархією та звернулися до італійського короля, щоб визначив кандидата на чорногорський престіл (подібно як на хорватський).

З огляду на партизанські атаки, Чорногора залишилася під військовою владою.

ДАНІЯ.

Коли стало очевидним, що війна мусить поширитися на Скандинавію, вислала Німеччина до Данії та до Норвегії однозвучний меморіал, у якому звизала обі держави піддатися під німецьку опіку, запевнюючи обом державам незалежність та нейтральність, Норвегія виступила зі збройним спротивом, тому німецькі війська зайняли її після боїв, так, що вона є тереном воєнної окупації. Навпаки, данське правління не спротивилося проти вяршу німецьких військ (обмежуючися до формального протесту) і заборонило всякий спротив.

тив данському війську та населенню. Тому Данія є лише під мирною окупацією.

Німецькі залоги й військові установи забезпечують охорону перед британськими десантами та сполуку з Норвегією. Зрештою Данія є даліше неутральною державою, лише припинила дипломатичні взаємини з ворогами Німеччини. Та остання не вміщується до внутрішніх справ Данії, яка! даліше залишилася демократичною державою, зберігаючи парламентарний лад. При кінці серпня 1943 керму данських міністерств перейняли заступники міністрів.

Бритійські збройні сили обсадили данські заморські посидости, острови Ферер і Гренляндію, та Ісландію, яка була від 1918 до 1940 р. об'єднана з Данією персональною унією.

Німецький дипломатичний представник у Копенгазі має титул „Уповноваженого Німеччини в Данії“. При ньому є трьох відпоручників, для зкордонно-політичних, господарських та внутрішньо-адміністративних питань. Тому останньому підлягають „адміністративні станиці“ в більших данських містах (Ааргуз, Аальборг, Одензе).

СХІДНА АЗІЯ.

а) Провідна держава:

ЯПОНИЯ.

б) Союзники:

За винятком Сіаму, це нові держави, створені на теренах, окупованих Японією.

Сіам (Таї) воює проти Англії на основі договору взаємної допомоги, заключеного з Японією 24. 12. 1941.

Війну між Сіамом та французьким Індокитаєм, що вибухла в другій половині 1940 р., закінчив японський арбітраж; на його основі Сіам відіслав приграничні смуги, що їх втратив 1904 і 1907.

Манджурія, злучена нерівним альянсом з Японією, яка має право тримати на манджурській території довільну кількість війська. Зрештою виконує всі державні функції, визнана державами, що належать до Осі.

Внутрішня Монголія — федерація трьох провінцій під японською зверхністю. Не має взаємини з іншими державами за винятком Японії та Манджурії.

Національний Китай — себто правління китайської держави створене в Нанкіні, визнана державами Осі. (Друге китайське правління в Чункінґі, воює по боці Аліянтів).

Бурма — проголошена незалежною і визнана державами Осі в серпні 1943 р.

Індокитай — французька колонія, зложена з трьох тубильних держав під протекторатом, та двох колоніальних областей. Підчиняється французькому правлінню у Віші. За його згодою за-

ключив Ген. Губернатор Індокитаю 11. 12. 1940 оборонний союз з Японією, що гарантує ненарушеність Індокитаю, а за те дістала право тримати війська на індокитайській території.

в) Окуповані краї.

Голляндська Індія (колонія). Після окупації Голляндії Німеччиною веде війну по боці Аліянтів.

Бритійські колонії: Гонконг, Стрете-Стлеменс, Ягуан, частина Нової Гвінеї.

Бритійські протекторати: Федеровані та нефедеровані маляйські султанати (на Маляйському півострові) князівство Саварак та султанат Бруней (на острові Борнео).

Філіппіни творили державу під американською зверхністю. Під японською мають широкую автономію.

Американські острови: Гвал, частина Алеутів, Тімор — та португальська частина острова під японською мирною окупацією.

Б. АЛІЯНТИ.

а) Провідні великодержави:

Велика Британія
Злучені Держави Північної Америки
СССР

б) Союзники:

Китай (чункінське правління)
бритійські домінії:
Канада
Південна Африка
Австралія
Нова Зеландія
Республіки Середньої та Південної Америки (за винятком Аргентини), здебільша вже в довоєвних часах сильно залежні від Злучених Держав.
Єгипет не бере участі у війні, але на основі договору з 1936 р. (нерівний альянс), його територія служить як оперативна база для брит. військ.

б) Окуповані краї.

Італійські колонії (Східна Африка, Киринзіа, Лівія), Панталерія та Сицилія.

Ірак — переможений у війні з Великою Британією літом 1941 (упадок Багдаду 2. 6. 1941). Сповідно залишився суверенною державою, з власним королем, правлінням, військом, дипломатичними представниками.

Іран — переможений у війні з Великою Британією і ССРСР (капітуляція шаха Рези Хана 16. 9. 1941). Новий шах заключив 15. 12. 1941 з Англією і ССРСР договір, на основі якого переможці можуть у часі війни тримати на іранській території війська, переводити через неї військові транспортні засоби, вживати всіх засобів комунікації, вводити цезуру і т. п.

Французькі колонії, та протекторат, за винятком Індокитаю, здебільша зобути після перемоги над томошніми слабшими французькими залотами (як Сирія, Мадагаскар), або після голодової блокади (як Мартиніка).

Гояландські колонії в Америці.
Бельгійське Конго.
Ліберія (американська мирна окупація).

ІСЛЯНДІЯ.

Від 1918 р. була Ісландія об'єднана з Данією персональною унією, себто обі держави мали спільного короля. Крім того Данія заступала Ісландію назовні та вела справи г. зв. риболовської інспекції на данських водах. Договір з 1918 р. передбачував, що 1940 р. може Ісландія виповісти персональну унію.

Коли 9 квітня 1940 р. Данія попала під німецьку мирну окупацію і тим самим втратила зв'язок з Ісландією, ісландський парламент рішив пере-

дати князю компетенції короля Ісландському правлінню, разом з браалом закордонних зв'язків.

Місяць пізніше обсадили Ісландію британські війська на що ісландське правління зрештувало протестом.

20. травня 1940 рішив Ісландський парламент зіврати персональну унію з Данією та проголосив Ісландію республікою, передаючи компетенції короля (які від 10. квітня до 20. травня 1940 мали правління) — регентові.

Ісландія в тепер суверенною державою під англо-американською мирною окупацією.

В. НЕВТРАЛЬНІ ДЕРЖАВИ.

Ірландія	Туреччина
Швейцарія	Аргентина
Еспанія	Афганістан
Португалія	Савдійська Арабія
Швеція	Єгипет

В. БІРЧАК

До дуба

Як був я малим хлопцем, я часто тобі приглядався. Ти ріс на горбку, кріслатий, могутній та здоровий. Нераз сідав я в твоїй тині і приглядався твоїй корі, митій дощем, грітій сонцем, праженої морозом, неглядкій, потрісканій. Скільки то усяких черв'їв, черваків, хробів і хробачків гніздилися в ній! Скільки їх гризло тебе, щоб звалити до землі.

Бачив я тебе, коли буря й громи над тобою лютували. Буйний вітер хотів тебе звалити, лютий грім над тобою рокогав. В зимі тріскуучий мороз заморозив річку у твоїх стіп, а сніги засипали її рівно з берегами. Весною ти знову зеленів у повній красі, та нагло наскакував новий мороз. Вяснуло й жовкло твое листя і ти стояв сумний, як восені.

Бачив я й те, як в часі Зелених Свят гошодар рубав твое гілля, щоб замаїти свою хату — ти ріс недалеко села, і йому було близько й вигідно саме твоїм зеленим гіллям замаїти хату.

А таки!

А таки проти волі всіх тих твоїх ворогів ти ріс! Проти волі всіх малих черв'їв, і проти волі буйного вітру і проти волі бурі, лискавиць і громів, і проти волі тих, що рік-річно ламали твое гілля — ти ріс! Завжди веселий, завжди зелений та могутній! В твоїх галузях плодилися птахи, і твое гілля співало ранньою весною сожкою

голосів, в твоїй тині сідав нераз подорожній.

Нераз бачив я тебе здала на тлі синього неба — ти ріс на горбі і своєю темною зеленим врізувався в погідно-синє небо, аби в часі бурі врізувався своїм верхком в паперово-сіре небо. Вдивлявся я у тебе як у короля — володітеля цілої околиці й пив тав себе, відки берться в тебе стільки непереможної гордості, певности й величчя?

Аж раз прийшов я до пізнання і зглибив твою тайну.

З глибин чорної землі і з висот світлого неба береш свою силу.

З глибин чорної землі витягаєш животоірні соки, кріпиш ними коріння, годуєш кріпкий пень, дрібне галузя й ще дрібніший лист. З висот світлого неба ловиш проміння праясного сонця, вивоуєш з нього усміх і те, що дає тобі усю твою гордість, силу і красу. І так злучивши в собі соки матери землі й силу праясного сонця — ростеш, кріпшаєш, стаєш непереможний. Ми розійшлися, але завжди, коли життя наляляло мені студеної води за комір, і коли обставини хотіли кинути мене до землі — а я згадав тебе. Корінням триматися матері-землі, буйною думкою високо до неба, щоб із проміння ясного сонця твоє високе мистецтво, ясний розум, благородне серце.

А за пізнання хвала тобі, дубе рідної землі!